

Doing Qualitative Research – A Practical Handbook

David Silverman & col.

Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi, 2000

Tato práce je psána s ohledem na dvě roviny zadání:

-jako recenze knihy

-jako reflexe přínosu knihy pro vlastní výzkumnou praxi

David Silverman působí jako emeritní profesor na Goldsmiths college Londýnské univerzity. Své výzkumy směřuje především na problémy chování v organizacích, interakce mezi odborníky a jejich klienty, na odborná témata lékařství a poradenství a metody kvalitativního výzkumu. Mezi jeho nejznámější knihy patří *Interpreting Qualitativ Data* (1993) a sborník *Qualitative Research: Theory, Metod and Practice* (1997).

Studenti doktorandského stupně přivítají Silvermanovu svou další publikaci, které vyšla v pro ně známém londýnském nakladatelství Sage v roce 2000 a kterou nazval *Doing Qualitative Research – A Practical Handbook*. Nestává se příliš často, aby se některý zkušený výzkumník zaměřil svou publikací na jednu cílovou skupinu. Silverman se snaží se nahlížet na sociálněvědný výzkum právě pohledem PhD. studentů a přitom poskytuje „průvodce“ touto etapou vědecké dráhy mladého výzkumníka.

Některé metodologické příručky a školy pojmají kvantitativní výzkum jako určitou „vyšší“ úroveň sociálněvědného výzkumu, jako idiosynkratický, kdy nemá smysl hovořit o zobecnění. (např. tvrdí, že kvantitativní výzkum zcela ignoruje rozdílnost mezi přírodními a sociálními vědami tím, že nevěnuje pozornost významům (meanings), které v sociálním světě

vznikají nebo také přesvědčují výzkumníka, že kvantitativní výzkum je vhodný především pro exaktní vědy). Silverman připomíná, že v určitých momentech výzkumu se kvantitativnímu výzkumu nevyhneme. Možnosti spatřuje v kombinaci kvalitativních a kvantitativních technik. Zároveň však před tímto kombinováním varuje, protože, jak říká, při analýze dat je pak třeba zahrnout více úrovní, čímž si výzkumník může sám připravit past. Nevyhýbá se ale ani kritice kvalitativního výzkumu, kdy zpochybňuje především validitu a reliabilitu kvalitativního výzkumu.

To, že kniha je praktickým průvodcem studenta, dokládají i tři „ilustrativní“ příběhy výzkumné praxe mladých výzkumníků a výzkumnic. Téměř každý čtenář se v těchto příbězích „najde“. Silverman tak poukazuje na různá úskalí, která výzkumníka mohou potkat. Zároveň však podává návod, jak různá rizika eliminovat. (Např. mě zaujal první příběh, Georgie, která se potýkala s nejistotou, plynoucí ze „samozřejmostí“ získaných dat. Tato nejistota byla vyřešena tím, že výzkumnice za jádro svého zkoumání pojala právě tuto samozřejmost.)

Především upozorňuje na první a zásadní chybu studentů, kteří ve snaze oslnit své okolí, sami sebe či vedoucího své práce se snaží o co nejširší záběr své práce. Autor odpovídá na tuto snahu možná pro někoho poněkud již otřepaným, leč pro mnohé začínající výzkumníky základním (sic!) pravidlem, že lépe je důkladně zmapovat malou část sociální reality než se pokoušet o prozkoumání celku, které jeden výzkumník uchopí velmi obtížně.

Další sporný moment v práci mladých výzkumníků Silverman vidí v tom, že se snaží přijít na to, co už dávno bylo prozkoumáno (doslova a s oblibou říkává, že se studenti snaží vynalézt kolo). V tomto ohledu radí, aby se studenti zaměřili na úspěšné, starší dizertace a z nich čerpali (samozřejmě s ohledem na etiku vědecké práce). Sporné otázky mohou studenti diskutovat se svým školitelem. Pro počáteční sběr dat je výhodné, pokud se výzkumník zaměří na data, která jsou mu snadno přístupná. Vyhne se tak obtížím, která se

často se získáváním dat pojí. Dále výzkumníkovi pomůže to nalezení teoretické perspektivy výzkumu. Ta umožní vytvoření rámce pro analýzu výzkumu.

S aspektem, který je v metodologické literatuře málo zmiňovaný, totiž aspektem „odhlédnutí“ (got out of the way) od výzkumu se Silverman vyrovnává se stejnou neproblematičností, která se ostatně v pozadí vine celou jeho knihou. Mladým výzkumníkům doporučuje to, aby v situacích, kdy si s výzkumem dále nevědí rady, tuto oblast na nějaký čas opustili a věnovali se něčemu jinému. Po určité době se může student vrátit a nahlédnout daný problém z jiné perspektivy. Toto „odhlédnutí“ ostatně doporučuje i v případě, kdy se výzkumník dostane do stadia závěrečné kapitoly, kde shrnuje své poznatky a vytváří feedback své práce. Pokud se týká závěrečné fáze práce, autor připomíná důležitost propojení celé práce s obecnými tématy.

Některé metodologické přístupy v kvalitativním výzkumu (viz např. Hendl) doporučují výzkumníkovi, aby již v rané fázi výzkumu šel do terénu. Silverman explicitně nehovoří o tom, kdy jít do terénu (a tento moment nechává zřejmě na rozhodnutí výzkumníka). Hovoří však o tom, že než uděláme tento krok, měli bychom být alespoň částečně seznámeni s literaturou. Na jiném místě hovoří o tom, že častou chybou začínajícího výzkumníka je v prvním roce práce zavalit se literaturou (kterou často ani nestačí zpracovat). Hovoří spíše o obeznamenosti s tématem, přičemž bližší vysvětlení ponechává čtenářově imaginaci. S podobným problémem se výzkumník setkává v případě, že se rozhodně sbírat data. Má tendenci se zajímat téměř o všechno. K eliminaci tohoto rizika je potřeba použít analýzu diskurzu. Tu chápe jako možný úhel zkoumání a je podle něho jádrem každého výzkumu. Říká, že nejprve je třeba mít zpracovanou analýzu diskurzu, teprve pak se ukáže, která data jsou pro výzkumníka relevantní.

S kritikou kvalitativního výzkumu se v této knize setkáváme ještě na jednom místě, v souvislosti se zobecňováním. Silverman říká, že je jedno, kdo je našim konverzačním partnerem, protože

sociální formy jsou omniprezentní a projevují se jako lingvistické formy v rozhovorech. Východiskem pro toto tvrzení je tedy konverzační analýza jako způsob analýzy těch všude stejných sociálních forem. Čtenáře přitom napadá myšlenka týkající se zobecňování a objektivizování. Co jiného by měl výzkumník zkoumat, aby to bylo zobecnitelné než to, co je „objektivní“? A dále: co jiného je objektivní než právě objektivizace jazyka? Je zřejmé, že s objektivizací je třeba pracovat velmi opatrně, se zvládnutou teorií při bazálním výzkumu sociálního řádu.

Další zajímavým tématem, se kterým Silverman pracuje, je problematika realismu versus naturalismu. Realismus chápe jako metodu pracující s předpokladem. Předpokládáme, že fakta jsou události, pocity nebo významy („meanings“), že něco daného je přístupné zkušenosti. Naturalismus rezignuje na otázky po tvrdé realitě a zajímají jej sociálně přijatelné výklady světa, jak je „realita“ vytvářena v určité kultuře, v určité konverzaci. Důležité je to, jak tato data analyzovat: zda se rozhodnu data interpretovat ve vztahu k sociální struktuře, tedy pátrám po příčinách (v případě zvolení realistického přístupu) či zkoumat, jak jsou využívány dostupné kulturní zdroje k vytváření reality (v případě naturalistického schématu).

Silverman se ve své knize snaží ozřejmit mladému výzkumníkovi některé problematické pasáže sociálněvědného výzkumu. Jiná místa nechává otevřená a je ryze na výzkumníkovi, jak s nimi naloží. Každopádně Silvermanova práce potěší snad každého, kdo stojí na začátku výzkumné praxe. Jako čtenářka mohu je litovat, že jsem se s touto prací nesetkala v době, kdy jsem pracovala na své magisterské práci. Mohla jsem se vyhnout mnoha otázkám a vyvarovat chybám. Proto bych upřesnila cílovou skupinu pro tuto knihu - tedy nejen pro studenty aspirující na titul PhD., ale i Mgr.

